

OVERSETTELSE

LA POLITICA COME SCIENZA

AUTONOMA

ANTONIO GRAMSCI

Innledning og oversettelse ved Vera Gjermundsen & Sverre Hertzberg

Antonio Gramsci (1891–1937) var en italiensk filosof, journalist og politiker, særlig kjent for sine bidrag til nymarxistisk politisk teori. Hans kritikk av den økonomiske determinismen – som vi finner hos Marx og Engels, nemlig ideen om at all sosial forandring kommer fra endringer i økonomiske strukturer – kan sies å ha skapt en mer nyansert form for marxisme, der ideologi og andre intellektuelle faktorer spiller en viktigere rolle. Gramsci hevdet at den dominante klassen i et samfunn ikke bare kontrollerer samfunnet med økonomisk tvang, makt og vold, men også gjennom et ideologisk monopol. Gjennom rådene samfunnsinstitusjoner blir borgerskapets meninger og interesser som gitte for resten av samfunnet og fremstår som «sunn fornuft» (Ransome 1992:26). Dette ideologiske monopolet til overklassen kalles hos Gramsci «Hegemoni» (*egemonia*), og utgjør et av hans viktigste bidrag til marxismen. Han forener ideen om hegemoni med den klassiske samfunnsinndelingen til Marx mellom basis og overbygning. Basen er samfunnets produksjonsforhold og produktivkrefter, mens overbygningen er samfunnets sosiale institusjoner, ideologi, kultur, normer og politisk struktur. Det er altså i overbygningen hegemoniets manifesteres (Ransome 1992:27). For Gramsci betyr dette at en kommunistisk revolusjon ikke kan forekomme uten, og må alltid starte med, et hegemonisk skifte i overbygningen. Kanskje viktigst for denne prosessen er ifølge Gramsci de intellektuelle, som gjennom litteratur, journalistikk og filosofi har muligheten til å bidra til endringer i hegemoniet.

Gramscis liv var preget av både teoretisk og politisk virksomhet. Han begynte å studere ved Universitetet i Torino i 1911, en by som på den tiden i stor grad var i ferd med å industrialiseres, med blant annet bilfabrikken til FIAT som stadig ekspanderte. Der engasjerte han seg i den lokale arbeiderbevegelsen, og kun to år etter at han hadde begynt å studere ble han med i det sosialistiske partiet i

Italia. Men han ble etter hvert kritisk til partiets passive holdning til revolusjonen, som etter den marxistiske modellen mente at den ville forekomme gjennom en naturlig og deterministisk samfunnsutvikling (Ransome 1992:26). Derfor var han med å starte det kommunistiske partiet i Italia (*Partito Comunista Italiano*), som ble forfulgt av deres fascistiske motstandere, ledet av Benito Mussolini. Den 9. november 1926 innførte det fascistiske regime en rekke «kriselover», i kjølvann av et attentatforsøk på Mussolini, som førte til at Gramsci ble arrestert for sin politiske aktivitet (Ransome 1992:105). Han ble stilt for retten samme år og dømt til 5 års isolasjon, en dom som senere ble fornyet til 20 år. Han tilbragte de siste årene av livet sitt i fengsel, hvor han skrev sitt kanskje mest innflytelsesrike verk, en samling av over 30 notatbøker som ble smuglet ut av fengselet og publisert etter hans død ved navn «Fengselsdagbøkene» (*Quaderni Del Carcere*). Denne samlingen av tekster, skrevet mellom 1929 og 1935, omhandler alt fra politisk filosofi til religion, historie og populærkultur. Gramsci kunne på ingen måte skrive fritt under disse omstendighetene, og i frykt for sensur var han nødt til å erstatte enkelte begreper, blant annet ble begrepet «marxisme» byttet ut med «praksis-filosofi». Gramsci var også alvorlig syk under store deler av hans soning. Gitt de spesielle omstendighetene kan ikke fengselsdagbøkene leses som en koherent teori av noe slag, men må leses som en rekke forsøk på å formulere tanker og ideer. Det blir derfor en vanskelig oppgave å skulle oppsummere hans filosofiske posisjon i en innledning som dette, og vi blir nødt til å forholde oss mer konkret til teksten vi har oversatt.

Teksten vi har oversatt er fra et utdrag fra et essay i «fengselsdagbøkene» (Vol. 3 Quaderno 13). Her forsøker Gramsci å diskutere grunnlaget for politikk som en autonom vitenskap, med utgangspunkt i en kritikk av Benedetto Croces Hegel-inspirerte filosofi om politiske «lidenskaper» (*passioni*). Benedetto Croce (1866–1952) var, i

likhet med Gramsci, både aktiv politiker og filosof. Croce identifiserte seg med marxisme mot slutten av 1900-tallet, men proklamerte senere at marxismen i Italia var død (Hoare 1971:32). Han støttet Mussolini på 1920-tallet, men tok senere avstand fra hele den fascistiske bevegelsen da han i 1925 signerte et manifest for intellektuelle mot fascisme kalt «*Manifesto degli intellettuali antifascisti*». Han er derfor en kontroversiell figur i Italias historiske venstreside, som Gramsci selv lot seg inspirere av i sine yngre dager, men som senere utgjorde en av hans viktigste målskiver for kritikk. Med inspirasjon fra Hegel, mente Croce at historisk utvikling kunne reduseres til en konseptuell dialektikk mellom motsetninger kalt «distinktenes dialektikk». På denne måten abstraheres historien til et sett med distinkte konsepter, som for Croce førte til at kun fire vitenskaper kunne eksistere: estetikk, økonomi, logikk og etikk (Hoare 1971:31). Han benektet dermed politikken status som en del av vitenskapen og reduserte politikken til «lidenskaper», forstått som aktiv eller passiv emosjonalitet. Det blir derfor svært viktig for Gramsci, som selv mente at politikk er den mest sentrale menneskelige aktiviteten, å kritisere Croces forståelse av politikk.

Lidenskapsbegrepet til Croce er en sentral del i teksten vi har oversatt, og vi vil derfor forsøke å oppklare hva han mener med dette, og hvordan det knyttes til politikk. Lidenskapene kan ifølge Croce forekomme både på individuelt og kollektivt nivå, og manifesterer seg i form av umiddelbare interesser. En slik umiddelbar lidenskap vil føre til umiddelbare og egoistiske feil, på bakgrunn av mangelen på fornuft og vitenskapelig berettigelse. Lidenskaper med et bredere historisk-sosialt omfang, vil føre til såkalte filosofiske feil. Denne filosofiske feilen skal, for Croce, ikke forstås ut ifra et moralistisk perspektiv, men heller som uttrykk for historiens og ideologiens flyktighet når det kommer til dets fenomener som vil, og fortjener å, forfalle. Med andre ord er politiske fenomener – ettersom de oppstår i menneskers lidenskaper – bundet i historiens flytende utvikling, der nye ideologier stadig oppstår og forfaller. I tekstutdraget vi har oversatt kritiserer Gramsci Croces oppfatning av lidenskapspolitikk. Teorien om at alle politiske aksjoner er drevet fram av umiddelbare, flyktige lidenskaper fører nemlig til en paradoksal konsekvens: Croces teori overser nemlig det store mangfoldet politiske fenomener som på tydelig vis karakteriseres som permanente, pre-mediterte, og organisert på rasjonelt og vedvarende vis. Gramsci gir oss en rekke eksempler på slike stabile fenomener: partier, pre-organiserte politiske handlingsplaner, og ikke minst omfattende militære organisasjoner, akademier og hærer. Opphavet til slike feno-

men, nettopp i kraft av deres permanens og rasjonelle grunnlag, kan ikke føres tilbake til en lidenskap, hvis det er slik at lidenskaper utelukkende er umiddelbare og irrasjonelle. Likevel utgjør altså slike permanente fenomener et omfattende aspekt av den lidenskapelige politikken, som Croce ikke ser ut til å kunne forklare. Gramsci løser denne problematikken ved å identifisere politikk med økonomi, samtidig som han påpeker at begge kan omtales på separat vis. Politikkenes lidenskaper, i seg selv flyktige, kan nemlig gi opphav til slike permanente fenomener nettopp ved å bygge på det «permanente og organiske» grunnlaget som økonomien bygger opp. Slik ser altså flyktighet og permanens ut til å forenes og bygge på hverandre i en dialektikk, samtidig som de er klart adskilte på autonomt vis. Her ser vi altså hvordan Gramsci argumenter for en mer nyansert form for marxisme, hvor verdier, ideologi og følelser ikke kan avskjæres fra de materielle forutsetningene for revolusjon, men er en viktig drivkraft i historiens gang.

Før vi ser på selve oversettelsen er det verdt å minne leseren på Gramscis skriveforhold, som kan ha ført til at enkelte setninger virker ufullstendige eller grammatisk ukorrekte. Vi har forsøkt å holde oss så tro til originalteksten som mulig, og har derfor valgt å beholde strukturen til våre beste evner.

Politikk som autonom vitenskap

Det første spørsmålet som må presenteres og løses i en avhandling om Machiavelli er spørsmålet om politikken som autonom vitenskap, det vil si spørsmålet om hvilken plass politisk vitenskap opptar eller burde oppta i en oppfatning av verden som er systematisk (koherent og konsekvent) – i en praksis-filosofi [*filosofia della prassi*]. I denne sammenhengen, består Croce sin fremgang angående studiene rundt Machiavelli og politisk vitenskap (slik som i andre felt innenfor Croces kritiske aktivitet) hovedsakelig i oppløsningen av en serie falske, ikke-eksisterende eller dårlig anlagte problemer. Croce baserte seg på sin distinksjon mellom de forskjellige momentene til Ånden og på påstanden om et moment i praksisen, som er autonomt og uavhengig, til tross for dets sirkulære tilknytning til hele virkeligheten gjennom distinktenes dialektikk [*dialettica dei distinti*]. I en slik praksis-filosofi, vil distinksjonen ikke være den mellom momentene til den absolutte Ånden, men heller den mellom nivåene til overbygningen [*soprastruttura*]. Det vil dermed handle om å etablere den dialektiske posisjonen til den politiske aktiviteten (og til den tilsvarende vitenskapen) som et bestemt nivå i overbygningen: man vil kunne si, som en første antydning og approksimasjon, at politisk aktivitet er nettopp det første

momentet eller det første nivået, momentet der overbygningen er fortsatt i sin umiddelbare fase av ren frivillig/spontan bekreftelse, uklar og rudimentær.

På hvilket måte vil man kunne identifisere politikk med historie, og dermed hele livet med politikk? Hvordan vil hele overbygningssystemet altså forstås som distinksjoner innen politikk og hvordan vil man dermed rettferdiggjøre introduksjonen av konseptet distinksjon innenfor en praksis-filosofi? Men kan man snakke om en dialektikk mellom distinktene, og hvordan kan man forstå sirkelkonseptet som binder sammen nivåene til overbygningen? «Historisk blokade»-konseptet, det vil si foreningen mellom natur og ånd (basis og overbygning), enhet mellom motsetningene og distinktene.

*

Kan distinksjonskriteriet også introduseres innenfor basisen? Hvordan vil man forstå basisen, innenfor systemet for sosiale forhold, hvordan vil man kunne skille mellom elementene «teknikk», «arbeid», «klasse» og så videre, forstått ut ifra et historisk og ikke «metafysisk» perspektiv? Kritikk av Croces posisjon, for hvilken, for polemiske grunner, basisen blir en «tildekket gud», et «noumenon», i kontrast med overbygningens «fremtredelser» [*apparenze*]. «Fremtredelser» både med metaforisk og konkret betydning. Fordi man har snakket om «fremtredelser» fra både et «historisk» og språklig perspektiv.

Det er interessant å etablere hvordan Croce, ut ifra denne generelle oppfatningen, har utviklet sin særegne teori om feil [*teoria dell'errore*] og teorien om feilenes praktiske opphav. For Croce har feilen sitt opphav i en umiddelbar lidenskap [*passione*], det vil si en lidenskap med individuell eller kollektiv karakter; men hva vil en lidenskap med bredere historisk omfang medføre, en lidenskap som «kategori»? Lidenskap i form av umiddelbar interesse, som er opphavet til «feilen», er momentet som i Teser om Feuerbach blir kalt «schmutzig-jüdisch»: men på samme måte som lidenskap-interessen «schmutzig-jüdisch» fører til en umiddelbar feil, så fører lidenskapen som tilhører en bredere sosial gruppe til en filosofisk «feil» (mellom disse befinner feil-ideologien seg, som Croce omhandler separat). Et viktig aspekt i serien «egoisme (umiddelbar feil) – ideologi – filosofi» er fellesbegrepet «feil», forbundet med de forskjellige gradene av lidenskaper, og som ikke skal forstås ut ifra et moralistisk eller dogmatisk perspektiv, men heller ut ifra sin rent «historiske» og dialektiske betydning av «det som er historisk forgjengelig og fortjener å forfalle», altså ut ifra sin betydning av «ikke/bestemtheten» som tilhører all filosofi, opposisjonen «død/liv», «å være/ikke være», det vil si det elementet i dialektikken som må overvinnes gjennom dets utvikling.

Begrepet «fremtredende» og «fremtredelse» betyr nettopp dette og ikke noe annet enn dette, og må berettiges ovenfor dogmatisme: det er påstanden om forgjengeligheten til et hvert ideologisk system, side om side med påstanden om et hvert systems historiske validitet og nødvendighet («Mennesket oppnår bevissthet rundt de sosiale forholdene i et ideologisk terreng»: å si noe slikt, er det ikke å påstå nødvendigheten og validiteten til «fremtredelser»).

Croces oppfatning av lidenskap/politikk utelukker partiene, fordi man ikke kan tenke seg en «lidenskap» i en organisert og vedvarende form: en vedvarende lidenskap er en orgastisk og spastisk tilstand, som fører til en manglende evne til å operere. Den utelukker partiene, og den utelukker enhver handlings «plan» som har vært organisert på forhånd. Likevel eksisterer partiene, og handlingsplaner blir utarbeidet, anvendt, og gjennomført ofte i ekstrem stor grad; det finnes dermed et «mistak» i Croces oppfatning. Det vil heller ikke si at hvis partier eksisterer, at det ikke har en sterk «teoretisk» verdi, fordi i handlingsøyeblikket er ikke «partiet» som handler det samme partiet som eksisterte før; dette kan delvis sies å være sant, men det finnes så mange overensstemmelser mellom de to «partiene» at man egentlig kan si at det handler om den samme organismen. Men oppfatningen, for å være gyldig, burde også kunne anvendes når det kommer til «krig», og dermed forklare realiteten til stående hærer, til militærakademier, og offisielle organismer. En pågående krig er også «lidenskap», den mest intense og febrilske, det er et moment i det politiske livet, det er videreføringen, gjennom andre former, av en bestemt politikk; man må derfor forklare hvordan «lidenskap» kan bli til moralsk «plikt», og ikke en plikt tilknyttet politisk moral, men heller etikk.

Angående de «politiske handlingsplanene» som er tilknyttet partiene som vedvarende ordninger, så burde man minnes det som Moltke sa angående militære handlingsplaner; at disse kan ikke utarbeides og fastslås på forhold i alle deres detaljer, men bare i deres kjerne og essensielle uttegning, fordi handlingens spesifisitet er til en viss grad avhengige av motstanderens trekk. Lidenskapen manifesterer seg nettopp gjennom detaljene, men det ser ikke ut til at Moltkes prinsipp er slik at den kan rettferdiggjøre Croces idé: det ville uansett henge igjen et behov for å forklare den type «lidenskap» til Generalstaben som har utviklet handlingsplanen ut ifra kald rasjonalitet og på «ulidenskapelig» vis.

Hvis Croces forståelse av lidenskap som et politisk moment setter seg fast i vanskeligheten med å forklare og rettferdiggjøre permanente politiske formasjoner slik som partier og i enda større grad nasjonale hærer og generalsta-

ber, for man kan ikke erkjenne en vedvarende organisert lidenskap uten at selve lidenskapen blir til rasjonalitet og gjennomtenkt refleksjon, det vil si ikke lenger lidenskap, vil løsningen ikke befinne seg i noe annet enn i identifikasjonen av politikken med økonomien; politikk er permanent handling og gir opphav til permanente organisasjoner nettopp i kraft av at den kan identifisere seg med økonomien. Men den skiller seg samtidig fra den, og man kan dermed omhandle økonomi og politikk på separat vis og man kan snakke om «politisk lidenskap» som en umiddelbar impuls til handling som oppstår på det «permanente og organiske» terrenget til det økonomiske livet, men som overgår den, ved å inkludere følelser og ambisjoner. Der, i følelsene og ambisjonenes glødende atmosfære, til og med det individuelle menneskelivets kalkyle adlyder andre lover enn de til sin egen fortjeneste og så videre.

LITTERATUR

- Ransome, P. 1992, *Antonio Gramsci: a New Introduction*, Harvester Wheatsheaf, Hertfordshire.
- Gramsci, A. 1997, "La politica come scienza autonoma", i Gerratana, V. (Red.) *Quaderni Del Carcere*, volume primo, Giulio Einaudi editore, Torino.
- Hoare, Q. Smith, N. S. 1971, "General Introduction. I: Hoare", i Q. Smith N. S. (Red.) *Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, (pp. 22–117), The Electronic Book Company Ltd., London.

NOTER

¹En samling teser om Ludwig Feuerbach (1804–1872), skrevet av Marx i 1845 (o.a).

²«Ingen operasjonsplan holder, med sikkerhet, etter første sammenstøt med fienden» – Helmuth Moltke, den eldre (1800–1891) (o.a).